

СОЦІОСТРУКТУРНІ ПРОЦЕСИ

УДК 316.34

І. Локтєва, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА ДОСВІД ВИМІРЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ВІДТОРГНЕННЯ

Стаття присвячена концептуалізації та досвіду вимірювання соціального відторгнення. У роботі розглянуто приклади застосування концепту в зарубіжних та вітчизняних емпіричних дослідженнях. Встановлено, що зарубіжними та вітчизняними дослідниками накопичений суттєвий досвід вимірювання соціального відторгнення на основі якого пропонуються можливі способи його концептуалізації. Виділена структура концепту, його виміри та ознаки (атрибути). З'ясовано, що концепт має складну структуру, яка включає дистрибутивні (економіко-структурні) та реляційні (соціокультурні) виміри, що дає змогу розширити набір показників для аналізу рівня благополуччя людей. Соціальне відторгнення можна розглядати як властивість, що притаманна індивіду, домогосподарству або соціальній групі. Для цієї властивості характерними є наступні атрибути: перекриття доступу до необхідних ресурсів або соціальних благ; неспроможність брати участь у соціальній активності, що вважається нормальною та є доступною для більшої частини населення; неспроможність будувати значимі соціальні відносини з іншими. Встановлено, що способи концептуалізації та вимірювання залежать від умов та життєвих стандартів суспільства, що вивчається.

Ключові слова: соціальне відторгнення, вимірювання, концептуалізація

Концепт соціального відторгнення (social exclusion) розвивався разом з ідеями забезпечення соціальних прав людей та підвищення їх добробуту і його виникнення пов'язано з переосмисленням джерел добробуту людей.

Соціальне відторгнення стало предметом обговорення у соціальній політиці в 1960-х роках у Франції. Термін використовували для позначення соціально незахищених категорій населення до яких належали: люди з обмеженими можливостями, розумовими або фізичними вадами, діти що зазнали насильства, інваліди, наркомани, злочинці, батькі-одинаки, маргінали, асоціальні особи та інші "соціальні ізгої" [Silver, 1994: р. 532]. Використання концепту пройшло шлях від застосування його для характеристики маргінальних неблагополучних груп, до розуміння того, що в ролі соціально відторгнутих можуть опинитись і цілком благополучні громадяни.

Методи ідентифікації бідності, що використовуються для оцінки матеріального добробуту та ґрунтуються на основі співставлення грошового доходу із прожитковим мінімумом, можуть неповною мірою відображати рівень благополуччя людей. При використанні концепту соціального відторгнення увага дослідника концентрується не тільки на доходах і мінімумі споживання, але і на інших основних ресурсах соціальної інтеграції індивідів – здоров'ї, освіті, оплачуваній праці, наявній мережі соціальних контактів тощо. З точки зору концепту соціального відторгнення, причини зниження благополуччя людей переносяться за межі виключно економічних понять та концепту бідності.

За останні роки з'явилося велика кількість робіт і досліджень, що присвячені вивченню соціального відторгнення та ґрунтуються на різних підходах до його концептуалізації (Burchardt T, H. Silver, A. Sen, B. Хмелько, С. Оксамитна, Н. Толстих, Е. Лібанова). Концепт активно використовується у плануванні та вивченні соціальної політики країн Європейського Союзу, а в останнє десятиліття концепт соціального відторгнення впроваджено в дослідження країн пострадянського простору.

Концепт соціального відторгнення має певні особливості інтерпретації, зумовлені його залежністю від контексту та від місця проведення дослідження [Silver, 1994: р. 536]. Він має стійку структуру, спираючись на яку дослідники операционалізують його узгоджуючи системи показників з рівнем життя, економічними, політичними та культурними особливостями країни в якій проходить дослідження. Для адекватного використання концепту в емпіричних соціологічних дослідженнях або заходах соціальної політики необхідно розуміти його сутність та структуру.

Метою статті є визначення структури концепту, способів його концептуалізації та компонентів концепту. Вивчення досвіду концептуалізації та прикладів вимірювання соціального відторгнення дасть змогу всебічно розглянути структуру досліджуваного концепту. Адекватна до українських умов вимірювальна схема дозволить визначити критерії ідентифікації соціально відторгнутих груп в українському суспільстві для її використання у розробці заходів соціальної політики.

Для досягнення поставленої мети спершу дамо визначення концепту соціального відторгнення, встановимо його ознаки (атрибути), виділимо компоненти (виміри – dimensions) та розглянемо приклади вимірювання соціального відторгнення.

Ідея, що лежить в основі концепту не є новою і прослідковується ще у М. Вебера у його концепції статусних груп і соціальної замкненості (social closure). Послідовник М. Вебера – Ф. Паркін вважає, що соціальна замкненість є колективною дією, яка спрямована на покращення позиції та життєвих шансів однієї групи через підкорення іншої групи [Hills et al., 2002: р. 3]. Вважається, що соціальне відторгнення – це інший погляд на соціальну стратифікацію у суспільстві, перехід від вертикальної до умовно горизонтальної диференціації, поділ індивідів на "інсайдерів" та "аутсайдерів", тобто тих, хто цілковито перебуває в межах суспільства – мейнстрімі, і тих, хто поза ним (відторгнутий від нього) [Абрахамсон, 2001: с. 158].

Із концептом соціального відторгнення пов'язана властивість, що може бути притаманна окремому індивіду, домогосподарству або соціальній групі. В літературі існує значна кількість визначень цього концепту. У загальному сенсі соціальне відторгнення може бути описане як відгородження від будь якої з систем (соціальної, економічної, політичної або культурної), що перешкоджає суспільній інтеграції індивіда [Вурге, 2008: р. 2]. Воно проявляється як розрив соціальних зв'язків, зниження соціальної участі та солідарності, зменшення доступу до ресурсів. Як пише Х. Сільвер, на соціальному рівні, тобто на рівні суспільства як цілісної системи, соціальне відторгнення пов'язане із браком соціальної згуртованості та інтеграції. На індивідуальному рівні соціальне відторгнення пов'язане із неспроможністю індивіда брати участь у нормативно очікуваній соціальній активності та вибудувати значимі суспільні стосунки [Encyclopedia of Sociology, Silver, 2007: р. 4411].

Соціальне відторгнення включає в себе недостатність або перекриття доступу до ресурсів, соціальних прав, товарів, сервісів і нездатність брати участь в нор-

мальних соціальних відносинах та діяльності, що доступна для більшої частини населення в економічній, соціальній, культурній або політичній сферах. Все це впливає на якість життя індивідів та на рівність і згуртованість суспільства в цілому [Levitas, 2007: p. 86].

У наведених вище визначеннях мова йде про погіршення якості життя і виділяються кілька груп ознак, що притаманні соціальному відторгненню: перекриття доступу до необхідних ресурсів або соціальних благ; неспроможності брати участь у соціальній активності, що вважається нормальною та є доступною для більшої частини населення; неспроможність будувати значимі соціальні відносини з іншими.

Дослідники, як правило, виокремлюють два типи вимірів соціального відторгнення – дистрибутивні (distributional dimension) або економіко-структурні та реляційні (relational dimension) або соціокультурні. Виміри першого типу близькі до концептів бідності, матеріальної деградації. Ці виміри пов'язані із дистрибутивними аспектами соціального відторгнення: матеріальним благополуччям, низьким доходом, відсутністю доступу до необхідних суспільних благ, безробіттям, таким рівнем життя, що не відповідає стандартам у даному суспільстві тощо [Böhnke; p. 12; Jehoel-Gijsbers p. 17]. Другий тип – реляційний, включає: соціальну ізоляцію, відсутність політичної участі, неспроможність будувати значимі соціальні відносини та суб'єктивні оцінки відчуття самотності, апатії.

У світовій практиці концепт соціального відторгнення використовують як один з важливих інструментів оцінки соціальної політики. У 2001 році на Європейському саміті в Лакені (королівській резиденції під Брюсселем) були визначені статистичні індикатори "соціального включення", які мали дати можливість зіставляти прогрес країн-учасниць у досягненні цілей розвитку Європейського Союзу [Макарова, 2011: с. 57]. Лакенські індикатори, головним чином, мають відношення до бідності, нерівності доступу до ринку праці та містять показники низького рівня освіти та кваліфікації [Levitas, 2007: p. 33]. Такий спосіб вимірювання покриває лише дистрибутивні виміри соціального відторгнення. При цьому розроблені у конкретних країнах способи концептуалізації вимірів мають свої особливості та включають ряд відповідних соціокультурних показників.

Спирючись на досвід конкретних досліджень, що проводились у різних країнах світу та в Україні, розглянемо способи концептуалізації та вимірювання соціального відторгнення.

Вчені Нідерландського інституту соціальних досліджень концептуалізували соціальне відторгнення через два виміри дистрибутивного типу та два реляційних виміри. У теоретичній інтерпретації до дистрибутивного виміру увійшли матеріальна деградація (недостатність задоволення основних потреб, дефіцит матеріальних благ, наявності боргів та прострочених платежів) та недостатній доступ до базових соціальних благ (наявність перешкод для отримання доступу до: організації охорони здоров'я, освіти, правової допомоги, служби зайнятості, соціальної допомоги). До реляційних вимірів відносяться обмежена соціальна участь та брак нормативної інтеграції. Обмежена соціальна участь характеризує низький рівень участі у формальних і неформальних соціальних мережах, недостатню соціальну підтримку та соціальну ізоляцію. Брак нормативної інтеграції розглядається як зловживання системою соціального забезпечення, делінквентну поведінку, недотримання норм та виконання громадських обов'язків [Jehoel-Gijsbers, Vrooman, 2007: p. 17]. Така концептуалізація підкреслює не тільки брак доступу до ресурсів,

зниження якості соціальних зв'язків, але й виокремлює специфічний прояв соціального відторгнення – низьку ступінь регуляції поведінки індивіда з боку нормативно-ціннісної системи.

За такого підходу соціальне відторгнення розглядається як притаманна індивіду багатовимірна (така, що включає чотири компоненти) властивість. Для кожного виміру сконструйовані окремі індекси, на основі яких побудований загальний індекс соціального відторгнення, що приймає значення з певного діапазону. Виділені чотири порогових значення індексу, що інтерпретуються як "трохи відторгнутий", "достатньо відторгнутий", "досить відторгнутий" та "дуже відторгнутий".

За результатами дослідження у Нідерландах, тільки 5% населення у віці 18 років та старше стикаються із значимим соціальним відторгненням. Зокрема, найбільше в Нідерландах потерпають від матеріальної депривації (22% населення). Недостатній доступ до базових соціальних благ відчувають 7% населення. В той же час через брак нормативної інтеграції відторгнення відчувають 10% нідерландців, а через обмежену соціальну участь – 15% [Jehoel-Gijsbers, Vrooman, 2012: p. 18].

Розглянемо ще один підхід до концептуалізації соціального відторгнення, який ґрунтується на іншому виокремленні вимірів концепту. Ця концептуалізація розроблена дослідниками Лондонської школи економіки і базується на визначенні соціального відторгнення як браку участі у ключових видах нормальної діяльності, що характерна для громадян даного суспільства [Jehoel-Gijsbers, Vrooman, 2012: p. 230]. Нормальна участь у суспільному житті характеризується п'ятьма типами активності: споживанням, можливістю заощаджувати, виробничою діяльністю, політичною активністю та соціальними відносинами. При цьому соціальне відторгнення характеризується недостатністю за кожним з цих п'яти типів активності. Для кожного типу активності до інструменту вимірювання включено окреме питання, що виступає дихотомічним індикатором відторгнення. Ступінь відторгнення визначається на основі значень цих індикаторів.

Більша частина вимірів концепту має дистрибутивний характер, а саме [Burchardt, 1999: p. 231]:

- *споживання (consumption)* інтерпретують, як можливість споживати принаймні деякий мінімальний набір товарів та послуг, що вважається нормальним для даного суспільства. Про соціальне відторгнення мова йде якщо дохід індивіда є меншим ніж половина середнього доходу у Великобританії.

- *можливість заощаджувати (savings activity)* розглядають як спроможність накопичувати фінансові збереження, наявність пенсійного забезпечення або володіння власністю. Вимірюється як наявність додаткового прибутку від інвестицій, наприклад банківського рахунку;

- *виробнича діяльність (production)* розглядається як залученість до суспільно значимої активності: оплачувана робота, самозайнятість, навчання, догляд за членами родини тощо. Про соціальну відторгненість мова йде якщо індивід є безробітним понад 6 місяців, вийшов на пенсію до настання пенсійного віку або є хронічно хворим (недієздатним)

До релятивних вимірів належать політична залученість та соціальна взаємодія.

- *політична залученість (political engagement)* – це можливість долучитися до прийняття рішень на локальному або національному рівнях: голосування у національних або місцевих виборах, членство в політичних партіях, трудових профспілках. Про соціальне відторгнення мова йде тоді, коли людина не голосувала на останніх виборах.

• *соціальна активність (social activity)* розглядається як значима взаємодія з сім'єю, друзями, наявність емоційної підтримки близьких, і можливість відчувати себе частиною більш широкої спільноти. Про соціальне відторгнення мова йде тоді, коли людина є соціально ізольованою і не має з ким поділитись своїми проблемами, отримати необхідну допомогу тощо.

На відміну від концептуалізації у дослідженні Нідерландського інституту соціальних досліджень британські дослідники окремо виділяють вимір політичної залученості індивіда та не розглядають вимір нормативної інтеграції. Зазначимо, що індикатори політичної участі були включені саме у вимір нормативної інтеграції в теоретичні моделі нідерландського дослідження.

За даними п'яти хвиль панельного дослідження британського домогосподарств (BHPS 1991–1995) менше 1% респондентів були відторгнуті за всіма п'ятьма вимірами як протягом року так і у наступні роки. Третині респондентів не було властиве соціальне відторгнення за жодним з вимірів протягом зазначеного періоду [Burchardt, 1999: р. 241]. Встановлено, що близько чверті респондентів було властиве відторгнення у дистрибутивних вимірах через низький рівень доходу та відсутності доходу від інвестицій (отримання відсотків від банківських вкладів тощо).

Виявлений також значущий кореляційний зв'язок між рівнем доходу та іншими різновидами соціальної участі [Burchardt, 1999: р. 238]. В той же час відторгнуті за недостатністю виробничої, політичної та соціальної активності не характеризувались найнижчим рівнем доходу [Burchardt, 1999: р. 241]. Іншими словами низький рівень доходу не обов'язковою причиною відторгнення. Відторгнення більшою мірою є наслідком неучасті у певних практиках соціокультурного характеру.

Подібну схему концептуалізації використали українські дослідники С. Оксамитна та В. Хмелько. На їх думку, соціальне відторгнення характеризується браком участі у таких сферах як споживання, оплачувана праця, освіта а також участі у певних формах соціальної взаємодії та підтримки. Аналіз соціального відторгнення здійснювали також на основі окремих показників за кожним виміром.

Нестача життєво важливих матеріальних ресурсів є, на думку дослідників, найважливішою причиною неучасті частини громадян України в основних видах активності, а брак грошей на харчування є найбільше вираженим серед усіх зазначених вище проявів соціального відторгнення [Оксамитна, Хмелько, 2004: с. 68-69]. Тому, С. Оксамитна та В. Хмелько використали на додаток до доходу меншого за половину медіанного у відповідному регіоні також показник, що відображає суб'єктивну оцінку власного матеріального стану (нестачу коштів на їжу), як більш адекватний в умовах України. Для вимірювання участі на ринку праці та наявності оплачуваної роботи використовувались статистичні показники рівня безробіття за методологією Міжнародної організації праці. Залученість до соціальних мереж вимірювалась за показником, який характеризував відсутність будь-якої необхідної допомоги від ближніх.

За даними Київського міжнародного інституту соціології частка домогосподарств, що зазначають недостатність коштів для придбання повсякденних продуктів харчування, зросла від 29% у 1994 році до 51% у 1998 році. Якщо скористатись іншим видом показника – доходом менше за половину медіанного у певному регіоні, то частка відторгнутих склала б 9% у 1994 році і 26% у 1998 році, тобто була б майже в два рази менше [Оксамитна, Хмелько, 2004: с. 72]. Це ще раз підтверджує залежність інтерпретації концепту та підбору показників

від рівня добробуту країни та її життєвих стандартів. В результаті аналізу залученості індивідів до соціальних взаємовідносин і підтримки автори дослідження дійшли до висновку що динаміку міжособистісного соціального відторгнення в Україні можна охарактеризувати як достатньо несприятливу [Оксамитна, Хмелько, 2004: с. 77]. Зокрема, респондентам опитування пропонувалося дати відповіді на питання "Коли Ви потрапляли в скрутне становище і хтось міг Вам допомогти, як часто Вам тоді допомагали?". У 1992 році серед міського дорослого населення 5.1% респондентів дали відповідь "ніколи", у 2002 році таку відповідь дали 9.8% дорослих чоловіків, а в 2003 році таких було 14.2% [Оксамитна, Хмелько, 2004: с. 75].

Підхід українських дослідників до виокремлення вимірів є схожим на британський. Але в той же час є відмінності в структурі концепту. Зокрема, відсутнім є вимір політичної участі, але додано вимір освіти.

Одне з перших досліджень соціального відторгнення в Росії було виконано Н.Тихоною, що першою використала соціальне відторгнення як інструментальне поняття для вивчення російської реальності. В цьому дослідженні при концептуалізації соціального відторгнення акцент був зроблений на понятті депривації, як набору позбавлень – реальних проявів нерівності в доступі до матеріальних і соціальних благ та дискримінації, як неспроможності в реалізації своїх прав у доступі до цих благ [Тихонова, 2003: с. 42]. Н.Тихоною розроблена система індикаторів, на основі яких сконструйований індекс соціального відторгнення – кумулятивний показник, що обчислюється як сума балів за сімома шкалами недостатності доступу до наступних благ: робота, здоров'я, освіта, культура, спілкування, соціальні мережі, автономія та житло. Політична участь як окремих вимір не розглядалася, оскільки можливість голосувати є доступним для більшості населення, що має прописку.

В ході дослідження було обстежено 105 задалегідь відібраних бідних домогосподарств, з яких 47 було властиве соціальне відторгнення. Н.Тихонова на основі аналізу ситуації в домогосподарствах виокремила характерні особливості даної групи домогосподарств та основні форми прояву соціального відторгнення. У багатьох інтерв'ю у відторгнутих домогосподарствах панувала думка про безвихідь положення, відчуття неможливості змінити своє становище, було відсутнім почуття, що справи в цілому вдаються [Тихонова, 2003: с. 50]. В рамках такого підходу вважається, що депривація та дискримінація призводять до соціального відторгнення, проявами якого є пригнічене емоційне становища.

Одне з перших спеціальних досліджень соціального відторгнення в Україні було проведене за підтримки програми ПРООН в Україні. Результати цього дослідження були оприлюднені у Національній доповіді про людський розвиток 2011 "Україна: на шляху до соціального залучення". В Україні для вимірювання ступеню соціального відторгнення були використані 18 відібраних характеристик. Зазначені характеристики мають дистрибутивний характер та відносяться до матеріальної депривації. Наявність відторгнення встановлювалась на основі кількості характеристик, за якими зафіксована недостатність. Зокрема у висновках дослідження мова йде про гостре відторгнення (недостатність за п'ятьма характеристиками) та про межу критичного відторгнення (недостатність за сіма характеристиками) [Лібанова, 2011: с. 18]. Такий спосіб концептуалізації та вимірювання є досить схожим на підхід у лаоському дослідженні.

За результатами дослідження у стані гострого соціального відторгнення знаходяться 37,7% домогосподарств України, а 16,9% домогосподарств України зна-

ходяться в стані критичного соціального відторгнення [Лібанова, 2011: с. 97].

Отже, зарубіжними та вітчизняними дослідниками накопичений досвід вимірювання соціального відторгнення. Соціальне відторгнення можна розглядати як властивість, що притаманна індивіду, домогосподарству або соціальній групі. Для цієї властивості характерними є наступні атрибути: перекриття доступу до необхідних ресурсів або соціальних благ; неспроможність брати участь у соціальній активності, що вважається нормальною та є доступною для більшої частини населення; неспроможність будувати значимі соціальні відносини з іншими.

Концепт соціального відторгнення є багатовимірним та має складну структуру, що включає дистрибутивні (економіко-структурні) та реляційні (соціокультурні) виміри. Це дає змогу розширити набір показників для аналізу рівня благополуччя людей. Структура концепту є в цілому стійкою і визначеною але підбір конкретних індикаторів залежить від стандартів життя суспільства, де проводиться дослідження.

Список використаних джерел

1. Абрахамсон П. Социальная эксклюзия и бедность // Общественные науки и современность. – 2001. – № 2. – С. 158–166. [Abrahamson P. Social exclusion and poverty in Europe // Social sciences and modernity. – 2001. – № 2. – S. 158–166]
2. Макарова, О. В. Соціальне відторгнення в Україні: специфіка проявів та методологія оцінювання / О. В. Макарова // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – № 1. – С. 57–68. [Makarova, O. V. Sotsialne vidtorhnenia v Ukraini: spetsyfika proiaviv ta metodolohiia otsiniuvannia / O. V. Makarova // Demohrafiia ta social'na ekonomika. – 2011. – № 1. – S. 57–68]

3. Національна доповідь про людський розвиток 2011 "Україна: на шляху до соціального залучення" / [Е. Лібанова та ін.]. – Київ : [б. в.], 2011. – 124 с. [National Human Development Report – Ukraine: Towards Social Inclusion / [E. Libanova a.o.]. – Kyiv : [b. v.], 2011. – 124 s.]

4. Оксамитна С., Хмелько В. Соціальна ексклюзія в Україні на початковій стадії реставрації капіталізму // Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2004. – №3. – С. 66–77. [Oksamytna S. Khmelko V. Social Exclusion in Ukraine at the Initial Stage of the Restoration of Capitalism // Sociology: Theory, Methods, Marketing, 2004. – №3 – S. 66 – 77.]

5. Тихонова Н.Е. Феномен социальной эксклюзии в условиях России // Мир России. – 2003. – Т. XII, № 1. – С. 36–84. [Tikhonova N. E. Phenomenon social Exclusion in conditions of Russia // World of Russia – 2003. – V. XII, № 1. – S. 36–84]

6. Böhnke, P. Nothing Left to Lose? Poverty and Social Exclusion in Comparison: Empirical Evidence on Germany. – Berlin: Social Science Research Center, 2001. – 37 p.

7. Burchardt T. Social Exclusion in Britain 1991-1995 / T. Burchardt, J. Grand, D. Piachaud Policy & Administration, 1999. – p. 227–244

8. Encyclopedia of Sociology / [ed. Ritzer G.]. Oxford: Blackwell, 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.brown.edu/Departments/Sociology/faculty/hsilver/documents/hsilver-social-exclusion-encyc.pdf>

9. Jehoel-Gijsbers G. Explaining Social Exclusion A theoretical model tested in the Netherlands / G. Jehoel-Gijsbers, C. Vrooman. – The Hague: The Netherlands Institute for Social Research (SCP). – 2007. – 42 p.

10. Jehoel-Gijsbers G. The Disadvantaged among the Dutch: A Survey Approach to the Multidimensional Measurement of Social Exclusion / G. Jehoel-Gijsbers, C. Vrooman. – The Hague: The Netherlands Institute for Social Research (SCP) 2012. – 27 p.

11. Silver H. Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms // International Labour Review. – 1994. – P. 531–578.

12. Social Exclusion (Critical Concepts in Sociology): in 4 v. / [ed. Byrne D.]. – London: Routledge, 2008. – Social exclusion: the history and use of a concept. – V.1. – 2008. – 449 p.

13. Understanding social exclusion / J. Hills, J. Grand, D. Piachaud: Oxford University Press, 2002 – 274 p.

Надійшла до редакції 14.03.14

I. Loktieva, PhD student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CONCEPTUALIZATION OF SOCIAL EXCLUSION AND EXPERIENCE OF ITS MEASUREMENT

This paper addresses the existing experience of conceptualization and measurement of social exclusion in international and national empirical research. It describes examples of the concept application in the foreign and domestic empirical studies. It is determined, that foreign and domestic researchers gained substantial experience in measuring of social exclusion. Based on this experience, possible ways of social exclusion conceptualizing are offered. The structure of concept, its dimensions and characteristics (attributes) are defined. It is shown that the concept has a multidimensional structure that includes distributive (economic and structural) and relational (social and cultural) dimensions, which makes possible to expand the set of indicators for the analysis of the level of well-being. The social exclusion can be regarded as a distinctive feature of individual, household or social group. This feature is characterized by the following attributes: limitation of access to the necessary resources or social benefits; inability to participate in social activity that is regularly available to the majority of society members; failure to build meaningful social relationships with others. It has been identified that conceptualization and measurement methods depend on the conditions and living standards of the society, which is a subject of the study.

Key words: social exclusion, measurement, conceptualization.

И. Локтева, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ И ОПЫТ ИЗМЕРЕНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ОТТОРЖЕНИЯ

Статья посвящена концептуализации и опыту измерения социального отторжения. В работе рассмотрены примеры применения концепта в зарубежных и отечественных эмпирических исследованиях. Установлено, что зарубежными и отечественными учеными проведено значительное количество исследований и попыток измерения социального отторжения на основе чего предлагаются возможные способы его концептуализации. Выделенная структура концепта, его измерения и признаки (атрибуты). Выяснено, что концепт имеет сложную структуру, которая включает дистрибутивные (экономико-структурные) и реляционные (социокультурные) измерения, что позволяет расширить набор показателей для анализа уровня благополучия людей. Социальное отторжение можно рассматривать как свойство, присущее индивиду, домохозяйству или социальной группе. Для этого свойства характерны следующие атрибуты: перекрытия доступа к необходимым ресурсам или социальным благам; невозможность участия в социальной активности, которая считается нормальной и доступна для большей части населения; несостоятельность построения значимых социальных отношения с другими. Установлено, что способы концептуализации и измерения зависят от условий и жизненных стандартов общества, которое изучают.

Ключевые слова: социальное отторжение, измерение, концептуализация.